Notitie van uitgangspunten

Transitievisie Warmte gemeente Enschede

Versie van 1 december 2020

Leeswijzer

Deze notitie van uitgangspunten bestaat uit drie delen en gaat over de Transitievisie Warmte (TVW) van de gemeente Enschede, waar de gemeente op dit moment aan werkt. De TVW is een visie op het tijdpad waarin wijken aardgasvrij worden. Na de inleiding worden de algemene principes beschreven die we hanteren voor de transitievisie warmte die zoveel mogelijk aansluit bij de wensen van alle betrokkenen. Daarna gaan we in op het afwegingskader, de belangrijke kenmerken, waarmee in de transitievisie warmte keuzes worden gemaakt over de voorkeursrichting van de toekomstige infrastructuur en de volgorde van wijken. De bijlage geeft de inbreng weer van meer dan 1.300 inwoners.

1. Inleiding

In het Klimaatakkoord is afgesproken dat Nederland in 2050 geen aardgas meer gebruikt voor het verwarmen van gebouwen. Doel is om klimaatverandering tegen te gaan. Bovendien wordt de gaswinning in Groningen vroegtijdig gestopt. Aardgas is tot nu toe veruit de meest gebruikte energiebron. Alle woningen in Enschede van het aardgas afhalen is een ingewikkelde en enorme klus. Gelukkig hoeft het niet van vandaag op morgen te gebeuren. Maar om 2050 te halen moeten we de komende jaren wel gaan starten met de eerste wijken. We gaan op zoek naar andere oplossingen voor koken, de bereiding van warm tapwater en het verwarmen van onze woningen en bedrijven. 2050 klinkt nog ver weg, maar die tijd hebben we echt nodig om samen onze woningen en bedrijven klaar te maken voor een aardgasvrije toekomst. Om dit goed te kunnen plannen is elke gemeente gevraagd om uiterlijk in 2021 een Transitievisie Warmte vast te stellen. In de TVW wordt het tijdpad weergegeven waarin wijken aardgasvrij worden, en wordt per wijk een voorkeursrichting aangegeven voor de toekomstige aardgasvrije infrastructuur. Dat kan bijvoorbeeld een individuele “all-electric” oplossing zijn met een warmtepomp, een collectieve oplossing (warmtenet of bronnet) met gebruik van warmte uit de bodem, oppervlaktewater of restwarmte, of door gebruik te maken van het gasnet, maar dan wel met duurzaam gas. Onder wijken verstaan we de hele gebouwde omgeving. Woonwijken, winkels, bedrijventerreinen en kantoorgebieden horen daar allemaal bij. De warmte nodig voor bedrijfsprocessen valt niet onder de TVW. Daadwerkelijke keuzes voor een wijk worden gemaakt bij het samen opstellen van een wijkuitvoeringsplan. Enschede is al begonnen met planvorming voor de eerste wijk Twekkelerveld.

We willen een transitievisie warmte opstellen die rekening houdt met de eigenschappen van de wijken in Enschede, Lonneker, Boekelo en Glanerbrug. Met inbreng van onze inwoners en andere stakeholders hebben we deze notitie van uitgangspunten opgesteld. Dit zijn uitgangspunten die nodig zijn voor een succesvolle warmtetransitie in de gemeente Enschede. We gebruiken de uitgangspunten als leidraad voor het maken en onderbouwen van keuzes in de TVW en daarna.

We zullen bewoners, bedrijven en andere stakeholders tijdens het opstellen van de TVW op verschillende momenten en op verschillende manieren betrekken. Inwoners uit de gemeente Enschede hebben in september 2020 hun kijk op de warmtetransitie gegeven door middel van een enquête. Deze enquête is door 1.314 mensen ingevuld. De uitkomsten zijn opgenomen in bijlage 1. Daarnaast heeft een groep van partijen die actief zijn op het gebied van de warmtetransitie in gemeente Enschede input geleverd vanuit de “werkgroep transitievisie warmte”. Deze werkgroep bestaat uit vertegenwoordigers van de gemeente, van woningcorporaties Domijn, Ons Huis, De Woonplaats, De Veste en SJHT, een vertegenwoordiger van de energiecoöperatie Enschede Energie, en vertegenwoordigers van netbeheerder Enexis en warmtebedrijf Ennatuurlijk. Ook heeft een klankbordgroep met daarin vertegenwoordigers van de wijk- en dorpsraden en MKB Twente feedback gegeven op deze notitie.

Enquête
Met de enquête hebben we inwoners gevraagd naar hun zorgen, ideeën en input over de warmtetransitie in Enschede. De resultaten van de enquête hebben we verwerkt in de principes en het afwegingskader in deze notitie. Uit de enquête blijkt dat het thema warmtetransitie bij de meeste respondenten leeft. Het grootste aandeel van de respondenten gaf aan zelf een woning te bezitten. Zo wil bijna zestig procent van de respondenten zelf bepalen hoe en wanneer zij de overstap naar aardgasvrij maken. Een derde van de mensen ziet het nut niet in van aardgasvrij wonen. Respondenten geven aan vooral op de kosten te letten, zelf het aardgasvrije alternatief te willen kiezen en graag een duurzame oplossing te willen. Mensen vinden het logisch om te beginnen op plekken waar toch al werkzaamheden gepland staan, waar de overstap betaalbaar is en waar initiatief van bewoners is. Respondenten zijn divers in hun wensen om betrokken te worden door de gemeente, dat verschilt van betrokken vanaf het begin, tot meedenken over een plan voor de buurt, tot betrokken worden wanneer er een concreet plan voor de buurt ligt. Duidelijk is dat er veel verschillen zijn in hoe inwoners van de gemeente Enschede naar de warmtetransitie kijken.

Een gefaseerd proces
We kunnen niet in heel Enschede tegelijk aan de slag. De warmtetransitie is een proces van jaren, waarin we wijk voor wijk plannen gaan maken en uitvoeren en terwijl we dat doen blijven we continu leren en evalueren. Op basis van de algemene principes en het afwegingskader in deze notitie zal in de TVW uiteindelijk de keuze worden vastgelegd in welke wijken we beginnen met stappen richting aardgasvrij wonen en werken. Wijken die op basis van de belangrijke kenmerken (zoals omschreven in deel 3 van deze notitie) als kansrijk worden beschouwd zullen eerder aan bod komen. De TVW zal ook ingaan op tussenstappen in het proces naar volledig aardgasvrije buurten, zoals isolatiemaatregelen en hybride oplossingen. Met name het toewerken naar een minimaal isolatieniveau voor alle woningen is een belangrijke eerste stap in het verlagen van de energievraag en in voorbereiding op een alternatieve warmtevoorziening.

Met de transitievisie warmte geven we invulling aan de nationale én gemeentelijke klimaatambities. In het klimaatakkoord is afgesproken dat gemeenten voor elke buurt inzichtelijk maken welk aardgasvrij alternatief naar verwachting de laagste maatschappelijke kosten[1] heeft. Dat criterium staat dus al vast. Vervolgens zijn er nog keuzes mogelijk. Daarvoor benutten we onderstaande principes en het afwegingskader. Samen met professionele stakeholders gaan we kijken wat de meest geschikte buurten zijn om mee te starten en welke aanvullende maatregelen, zoals isolatie, nodig zijn. Hierbij benutten we ook de inzichten die zijn ontstaan vanuit de Woonvisie en de Stedelijke Investeringsafweging (SIA). Dat is een gemeentelijke database en instrument gericht op gebiedsontwikkeling. De gemeenteraad wordt meegenomen in deze keuzes en besluit uiteindelijk over de TVW.

De eerstvolgende stap om tot een concept TVW te komen, is het vertalen van deze uitgangspunten naar een concept-tijdpad van wijken, waarin ook per wijk de voorkeurs warmte-infrastructuur wordt aangegeven. De transitievisie warmte leggen we voor de zomer van 2021 ter inzage, zodat inwoners erop kunnen reageren. Met die zienswijzen versturen we de TVW naar verwachting na de zomer van 2021 ter besluitvorming naar de gemeenteraad.

2. Algemene principes voor de warmtetransitie
Algemene principes zijn uitgangspunten om de warmtetransitie in de gemeente Enschede tot een succes te maken. Alle stappen die worden gezet in de warmtetransitie kunnen getoetst worden aan deze principes. Op die manier wordt er zoveel mogelijk aangesloten bij de wensen en verwachtingen van bewoners en betrokken partijen. Deze principes laten we ook duidelijk terugkomen in de transitievisie warmte.

1. We focussen op betaalbare oplossingen
Betaalbaarheid is voor alle inwoners van Enschede en voor de betrokken stakeholders een zeer belangrijk vraagstuk. Er is nog veel onzekerheid over de kosten van de warmtetransitie

[1] De maatschappelijke kosten zijn de totale kosten voor de gehele keten en al haar gebruikers, dus zowel kosten voor aanpassingen aan gebouwen, kosten voor de infrastructuur en kosten voor de bron en levering van energie, die nodig zijn voor een aardgasvrije gebouwde omgeving. Daarbij worden niet alleen de investeringen, maar ook onderhoud en operationele kosten meegenomen. Dus inclusief de energierekening van de eindgebruiker gedurende een periode van 30 jaar.

en de verdeling van de kosten. Dat vraagstuk speelt in elke gemeente en de Rijksoverheid speelt hierbij een belangrijke rol om dit op te lossen. Wat we wel weten is dat de warmtetransitie alleen kan slagen als iedereen mee kan doen, ook mensen met lagere inkomens, en dat daar oplossingen voor moeten komen. Zoals het klimaatakkoord aangeeft streven we daarbij naar woonlastenneutraliteit[2] voor onze inwoners. De TVW geeft zeker niet op alle onzekerheden over kosten een antwoord, maar sorteert wel voor op betaalbare oplossingen door per wijk de aardgasvrije oplossing met de laagste maatschappelijke kosten voorrang te geven. Het is daarbij van belang om de kosten van deze oplossingen zoveel mogelijk inzichtelijk te maken en helder te communiceren naar inwoners (huurders en eigenaren) en ondernemers.

2. Er is ruimte voor eigen initiatief en keuze

De TVW is duidelijk over wat de warmtetransitie inhoudt en wat de richting per wijk is in de gemeente Enschede. Echter, in de TVW worden de uiteindelijke keuzes nog niet gemaakt. Uit de enquête komt naar voren dat bewoners graag zelf keuzes willen maken. De werkgroep geeft ook aan dat er ruimte moet zijn voor mensen die zelf initiatief nemen. Dit kunnen bewoners zijn die alvast willen starten met isoleren en bereid zijn om een investering te doen, of groepen bewoners of bedrijven die gezamenlijk aan de slag willen. De transitievisie warmte moet een richtinggevend kader bieden waarbinnen dit eigen initiatief mogelijk is en zelfs wordt aangemoedigd.

3. We zetten in op eerlijke en duidelijke communicatie

We communiceren tijdens het maken van de Transitievisie Warmte én daarna duidelijk over het nut en de noodzaak van de warmtetransitie, over de (on)mogelijkheden, de kosten en baten en over het tijdspad en de planning. We zijn daarin eerlijk en transparant en maken daarbij gebruik van bestaande en nieuwe communicatiekanalen (bijvoorbeeld op wijkniveau).

4. We verbinden de aanpak voor verduurzaming zoveel mogelijk met de stedelijke vernieuwing van wijken

We sluiten aan bij de wijkaanpak van de Stedelijke Investeringsafweging (SIA) en zoeken daar waar relevant de koppeling tussen de warmtetransitie en overige opgaven in de wijk, zoals op het gebied van veiligheid, duurzame ontwikkelingen (als elektrisch rijden), klimaatadaptatie en sociale opgaves. We kijken dus breder dan alleen naar het thema aardgasvrij. Waar mogelijk is de aanpak onderdeel van een breder traject waarbij ook de leefbaarheid van de wijk verbetert. Hiermee wordt aan de slag gaan ook aantrekkelijker voor de buurt.

5. We richten ons op duurzame en betrouwbare oplossingen

Bewoners en stakeholders geven aan dat een betrouwbare en duurzame warmtevoorziening belangrijk is. Dit heeft enerzijds te maken met technieken die bewezen zijn en waarmee woningen comfortabel verwarmd kunnen worden als met de leveringszekerheid van een bron. Ook gaat CO_2-reductie boven het maken van labelsprongen. Daarbij is aandacht nodig voor levering van duurzame warmte aan het warmtenet nu en in de toekomst. Ook willen we bronnen zo optimaal mogelijk inzetten. Als we aanwezige warmtebronnen zo goed mogelijk benutten voorkomen we extra elektriciteitsvraag die weer opgewekt moet worden met windturbines en zonnepanelen.

6. We maken het aantrekkelijk om mee te doen

We willen het aantrekkelijk maken voor bewoners om mee te doen aan de overstap naar aardgasvrij. Door enerzijds bewoners te ontzorgen, en het makkelijk te maken om mee te doen. Anderzijds door bewoners in de wijk goed te betrekken bij keuzes die gemaakt (moeten) worden en mee te laten denken bij eventuele knelpunten. Ook het laten zien dat het kan (bijv. door voorbeeldwoningen) en delen van goede ervaringen door bewoners met alternatieven

[2] Het kabinet ziet 'woonlastenneutraliteit' als het gelijk blijven of lager worden van de maandelijkse lasten die een huishouden betaalt aan energie (gas, elektriciteit, warmte) en hypotheeklast of huur. Dat wil zeggen dat de verlaging van de energierekening van een huishouden minimaal gelijk is aan de maandelijkse financieringskosten of huurverhoging op het moment dat de energiebesparende maatregelen worden genomen. Door de maatregelen verbetert daarnaast vaak ook het wooncomfort en zal de waarde van een woning naar verwachting stijgen.

voor aardgas dragen hieraan bij. Bij het aantrekkelijk maken om mee te doen hoort ook een interessant financieel arrangement. En een aanbod waarbij ook in de woning bewoners ontzorgd worden. Het invullen van dit uitgangspunt is deels afhankelijk van ontwikkelingen op Rijksniveau op het gebied van subsidies en financiering.

7. ### We zijn realistisch en richtinggevend
   De TVW is een richtinggevende visie met realistische doelstellingen voor zowel de kortere (2030) als de langere termijn (2050). Het document is niet in beton gegoten en moet de flexibiliteit bieden om stapsgewijs te leren en evalueren. We kunnen niet wachten tot alle onzekerheden in de warmtetransitie zijn weggenomen en willen de dingen die we nu al met zekerheid kunnen doen ook waarmaken. We willen werk maken van onze duurzaamheidsdoelstellingen en leren door te starten. De werkgroep geeft het belang aan dat de TVW voor iedereen handvatten en handelingsperspectief biedt om de eerste stappen naar aardgasvrij te zetten, wijkgericht of individueel.

8. ### We betrekken regionale ondernemers bij de transitie
   Om de overstap naar aardgasvrije verwarming mogelijk te maken zijn veel aanpassingen in en om de woning nodig. Hierbij willen we graag regionale ondernemers en energiecoöperaties betrekken. Op deze manier levert de warmtetransitie ons ook lokaal werkgelegenheid op. Daarnaast zoeken we ook aansluiting bij regionale onderwijsinstellingen om te zorgen dat er voldoende arbeidskrachten geschoold worden die deze transitie mogelijk kunnen maken.

3. Afwegingskader: belangrijke kenmerken voor de wijkfasering

De warmtetransitie is een stapsgewijs proces, waarin we wijk voor wijk plannen gaan maken en uitvoeren en terwijl we dat doen continu blijven leren en evalueren. We kunnen niet in heel Enschede tegelijk aan de slag. Dus het is van belang om duidelijke keuzes te maken om te komen tot een realistisch tijdpad waarin wijken aardgasvrij worden. In samenwerking met stakeholders en met input van bewoners zijn de volgende belangrijke kenmerken geïdentificeerd voor de wijkfasering. Op basis van deze kenmerken zal bij het opstellen van de transitievisie warmte worden bepaald welke wijken wanneer in dit tijdpad vallen. Wijken die op basis van de kenmerken als kansrijk worden beschouwd zullen eerder aan bod komen. Onderstaande kenmerken hoeven niet voor elke wijk hetzelfde gewicht te hebben. In de ene wijk kunnen bijvoorbeeld kansen liggen omdat daar weinig aanpassingen nodig zijn en de kosten relatief laag zijn, terwijl in een andere wijk kansen zijn doordat er een bron in de nabijheid is en inwoners al betrokken zijn.

- ### Werkzaamheden kunnen gecombineerd worden
  We geven voorrang aan locaties waar meerdere infrastructurele en stedelijke planningen (kunnen) samenvallen. Bij de fasering van de wijken in de TVW creëren we zoveel mogelijk gelijktijdigheid van werkzaamheden. Voorbeelden zijn vervanging van het riool en herinrichting van een straat. Hierbij laten we de prioritering vanuit het SIA meewegen. Hiermee ontstaat naar verwachting efficiëntie en schaalvoordeel. En door gebruik te maken van natuurlijke momenten worden oplossingen zo betaalbaar mogelijk. Een toegevoegde waarde is ook dat de overlast voor de omgeving op deze manier minder groot zal zijn. We proberen de druk op de openbare ruimte daarbij zo beperkt mogelijk te houden. En zullen oplossingen op een kwalitatief goede manier inpassen in de omgeving. Een aandachtspunt is dat afstemming in planningen niet tot veel vertraging en extra kosten moet leiden doordat partijen op elkaar gaan wachten

- ### Aanwezigheid van grote vastgoedeigenaren
  Als in een wijk grote vastgoedeigenaren met veel aardgasgebruik aanwezig zijn, biedt dat kansen voor collectieve warmteoplossingen en kan er kostenvoordeel ontstaan ten opzichte van individuele oplossingen. Op deze manier kan de overgang naar aardgasvrij ook makkelijker georganiseerd worden. Hierbij kan gedacht worden aan bedrijventerreinen of een groot percentage woningcorporatiebezit in een wijk of buurt.

- ## Er is zicht op een duurzame, betrouwbare oplossing in de buurt
  De transitie naar aardgasvrij is geen doel op zich. We willen toe naar een CO_2-neutrale gebouwde omgeving, door te kiezen voor efficiënte, bewezen en betrouwbare alternatieven die op termijn de grootste kans op een fossielvrije manier van verwarmen bieden. Bij het kiezen van wijken om te starten kijken we daarom ook naar de leveringszekerheid van de oplossing en naar de beschikbaarheid en duurzaamheid van de bron, nu en op termijn. De nabijheid en beschikbaarheid van een warmtebron of warmteinfra is bepalend in het geval van een collectieve oplossing. Bij een elektrische oplossing is de beschikbare capaciteit van het elektriciteitsnet van belang. We starten bovendien waar de uitvoerbaarheid van oplossingen realistisch is door rekening te houden met de impact op de fysieke ruimte en in de ondergrond en met luchtkwaliteits- en geluidsnormen.

- ## Bewoners willen meedoen
  In wijken waar inwoners positief staan tegenover de warmtetransitie en zich georganiseerd hebben, kunnen sneller stappen gezet worden. Daar is naar verwachting dan ook sneller draagvlak te verkrijgen. Dit sluit bovendien aan bij de wens voor keuzevrijheid en eigen initiatief. Betrokkenheid en draagvlak is iets wat moet groeien naarmate de transitie in een wijk vordert en waar blijvend aan gewerkt moet worden. Wijken waar al energie-initiatieven zijn (bijv. in coöperatief verband) of waar sociale structuren zoals een wijkvereniging of dorpsraad de betrokkenheid kunnen versterken krijgen - als dat ook vanuit andere kenmerken logisch is - voorrang in de prioritering.

- ## Er zijn weinig aanpassingen nodig
  Als er in een wijk een simpele en snel uitvoerbare aardgasvrije oplossing mogelijk is, is het logisch om in deze wijk te starten. Op deze manier laat je snel een wijk zien die succesvol aardgasvrij is geworden en die kan dienen als voorbeeldwijk. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een wijk die al aangesloten is op een warmtenet maar waar nog kookgas wordt gebruikt of waar nog een aparte voorziening voor warm water is. Of in een wijk waar de isolatiegraad al hoog is en er dus sneller tempo gemaakt kan worden met de overstap naar aardgasvrij.

- ## Als er een natuurlijk transitiemoment is
  Op het moment dat het merendeel van een wijk in een natuurlijk transitiemoment verkeert kan de overstap naar aardgasvrij makkelijker te maken zijn. Onder natuurlijke transitiemomenten wordt verstaan dat er grootschalige renovatie, nieuwbouw of transformatie in een buurt gepland staat.

Bijlage 1. Resultaten online enquête warmtetransitie in Enschede

Via social media, gemeentebrede platforms en nieuwsbrieven is een online enquête verspreid waarbij inwoners van Enschede gevraagd zijn om een aantal vragen over de warmtetransitie te beantwoorden. De resultaten van de enquête geven een beeld van wat bewoners belangrijk vinden in de warmtetransitie en de keuzes die in de transitievisie warmte gemaakt moeten worden. De enquête is 1.314 keer ingevuld en geeft daarmee inzicht in de voorkeuren van bewoners ten aanzien van de overstap naar aardgasvrij wonen. Om deelnemers aan de enqûete te laten zien wat de overstap naar aardgasvrij wonen inhoudt, konden zij eerst een animatiefilmpje bekijken, zie:

https://www.youtube.com/watch?v=UVroxeua5gI&feature=emb_logo

Op de volgende pagina's zijn de belangrijkste uitkomsten van de enqûete in Enschede weergegeven.

Gemeente Enschede

ENSCHEDEPANEL

Transitievisie warmte Enschede 2020

De mening van Enschedeers

1.314
Inwoners hebben meegepraat

987 via het Enschedepanel & **327** via sociale media

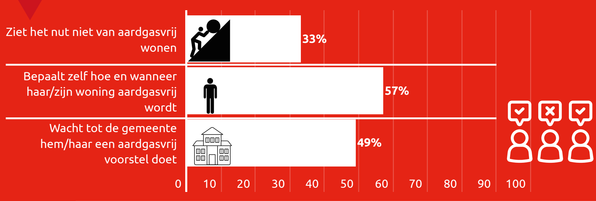
76% Koopwoning

19% Huurwoning

4% Woning is onderdeel van een VvE

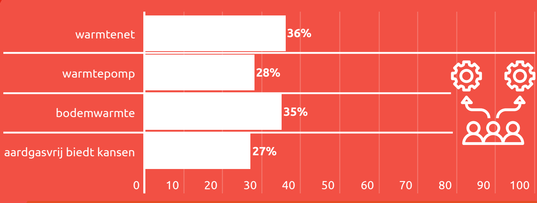
Mening over aardgasvrij wonen

percentage (helemaal) eens per stelling

Alternatieven voor aardgas

percentage (helemaal) eens per stelling

De drie belangrijkste voorwaarden aardgasvrije oplossing volgens de Enschedeer zijn:

1ste betaalbaar aanbod

2de keuze heeft in alternatief

3de oplossing duurzaam

41% Maakt zich zorgen over aardgasvrij wonen

De drie grootste zorgen gaan over:

1ste De kosten

2de Geen oplossing beschikbaar

3de De verbouwing

Op deze drie plekken mag worden begonnen met het aardgasvrij maken van Enschede:

1ste waar toch al werkzaamheden gepland staan

2de waar al een oplossing beschikbaar is

3de waar de transitie het meest betaalbaar is

47% Wil betrokken worden bij aardgasvrij wonen

Hiervan wil betrokken worden:

3% heeft geen voorkeur

68% Wil informatie over wonen zonder aardgas

De vier belangrijkste manieren om informatie te krijgen zijn:

1ste nieuwsbrief via email

2de brief

3de bewonersavond

4de website gemeente

Verantwoording

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de gemeente Enschede. Het veldwerk heeft plaatsgevonden tussen 31 augustus en 17 september 2020. Het onderzoek is uitgevoerd met een webenquête onder leden van het EnschedePanel en via de sociale mediakanalen van de gemeente Enschede. Deelnemers via deze kanalen zijn geschoond op niet-Enschedeers.

Van de leden van het EnschedePanel heeft 29% de vragenlijst ingevuld. De response is gewogen naar wijk en leeftijd. Op deze wijze is een representatief beeld verkregen van de mening van de inwoners van Enschede.

Kennispunt Twente

Een onderzoek door Kennispunt Twente
Nijverheidstraat 30, 7511 JM Enschede
053 - 487 67 20
info@kennispunttwente.nl
www.kennispunttwente.nl